

Vélemény, vita

PROBLÉMÁK AZ MTA SZAVAZÁSI ELJÁRÁSAIBAN

PROBLEMS IN THE VOTING PROCEDURES OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Makara B. Gábor

az MTA rendes tagja, professor emeritus, Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet
makara.gabor@koki.mta.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az MTA szavazási eljárása egyes esetekben rosszul működik, az eredmény nem felel meg a szavazói véleményeknek. A hiba gyökere, hogy a szabályok szerint egy szavazás dönt a jelölésről és rangsorolásról, 50%+1 szavazattal. A szavazáselmélet szerint többféle eljárásból lehetne jobbat választani.

ABSTRACT

A malfunction in the voting system used in the elections of members of the Hungarian Academy of Sciences is described. The root of the malfunction is the use of a single vote for both approval and ranking, using a 50%+1 vote approval criterion. Possible cures using results from voting theory are suggested.

Kulcsszavak: szavazáselmélet, MTA, tagválasztási szabályok és problémák

Keywords: voting theory, Hungarian Academy of Sciences, voting rules and problems

Várhatóan javaslat kerül az MTA májusi közgyűlése elé egy régóta lappangó problémáról, melynek illusztrálására végezzünk egy gondolatkísérletet:

Egy tudományos osztályon harminc választó három levelező tagsági helyre próbál választani a tagjelöltek közül. A sok jelölt között három kiváló tudós van, legyenek A, B és C. Kilenc szavazó elsősorban az A tudóst tartja a legjobbnak, rá szavaz igennel, és másra nem szavaz. Tíz szavazó szerint B tudós a legjobb, rá

szavaz igennel, és másra nem. Tizenegy szavazó hasonló megfontolással csak a C tudósra szavaz. A szavazás motivációja racionális és szabályossága kétségtelen, rangsort is ad, azonban az eljárás eredménytelen. A hatályos MTA-alapszabály és -ügyrend (URL1) szerint egyik kiváló tudósból sem lehet levelező tag, mert a tudományos osztályon egyik sem kapott 50%+1 szavazatot.

Ha *sok a jó jelölt*, és a szavazói csoportosulások (szakterületek) megpróbálják érvényesíteni értékrendjüket, akkor a jelenlegi szabályozás mellett a jelöltek közül az *egyfordulós, többségi választással összekötött rangsorolás* könnyen eredménytelen lehet. Az egyetlen sikerrel kecsegtető „megoldás”, ha a szavazók először feltárják a többiek előtt szándékaikat, előzetes felmérés alapján megállapodást kötnek a rangsorra, és a titkos szavazáson ezt a megállapodást megpróbálják érvényesíteni. Azonban ennek a kerülő megoldásnak a kivitelezhetősége kétséges.

A nehézséget a stratégiai szavazás jelensége okozza. A titkos szavazással hozott csoportdöntések matematikájából és szociológiájából (URL2, URL3) jól ismert, hogy egy vagy néhány szavazó stratégiai szavazással gyakran el tudja téríteni a szavazás kimenetelét saját érdekei irányába azzal, hogy szavazásával csökkenti a legjobbak esélyeit. A stratégiai szavazásnak jó alapja, ha az előzetes megállapodásból a szavazó(k) ismerik a többi szavazó szavazatát. Az akadémiai háttérbeszélgetésekben az előzetes megállapodástól eltérő kimenetelű szavazásról gyakran hallani.

Nevezhető-e egy szabály jónak, ha a szabályozott tevékenység csak kerülő úton működhet többé-kevésbé jól?

A tudományos osztályok tagjelölési szavazásának rendjére vonatkozó szabályok olyan elemeket tartalmaznak, amelyek *együttesen* gyakran ellehetetlenítik, hogy kerülő megoldás nélkül a többség szándékának megfelelő döntés születessen. Az idemásolt részsabályok (mondatok) között melyek a felelősek a helyzertért, a szabályozás hibájáért?

Alább az Alapszabály. 13. § (3) és az Ü. Melléklet II. 4. § (6) (URL1) egyes kiragadott mondatai.

- a) „Az osztályok hazai akadémikusai titkos szavazással rangsorolják a tagjelölteket.”
- b) „Az erről a rangsorról döntő szavazást nem lehet megismételni, de ha két vagy több jelölt szavazatszáma azonos, az e jelöltek közötti rangsorról újra kell szavazni.”
- c) „A közös akadémiai jelölőlistára azok a tagjelöltek kerülnek rá, akik az osztályokon a szavazatok több mint felét megszerezték.”
- d) „A feltett kérdésre »igen«, »nem« vagy »támogatom«, »nem támogatom« válasz adható, döntéshez a szavazásra jogosult jelenlévők (elektronikus szavazás esetén a szavazásban részt vevők) több mint a felének egyértelmű szavazata szükséges.”

Az első három részmondat együttesen gúzsba köti az osztályokat, amelyek ügyrendjükben nem tudnak olyan saját szabályokat hozni, amelyek jobb eljárásra vezetnének.

Nézzük a szabályozás elemeinek összefüggéseit:

- Az *a)*, *b)* és a *c)* mondatok együttesen *két kérdést próbálnak egy szavazással eldönteni*. Önmagában a legjobb jelöltek kiválasztása is, rangsorolásuk is szükséges, de egy fordulóban a *c)* mondat miatt torz eredményekre, például eredménytelen kimenetre vezethet.
- A *b)* mondat kizárja a többfordulós választási eljárásokat. Ezzel szemben számos más személyi kérdésben, például az MTA elnökének közgyűlési választásában többfordulós lehet az eljárás. Indokolatlan a tudományos osztályok tagjelölési eljárásából kizárni a több forduló lehetőségét.
- A *c)* mondat fontos elméleti hibát tartalmaz: az *egy hely* (tisztség) betöltésének többségi döntési küszöbét alkalmazza a több hely egyfordulós szavazással betöltésénél. A szavazásemélet szerint több hely esetében olyan, 50%-nál alacsonyabb küszöbre (például Droop-kvóta) volna szükség, amely megakadályozza a helyek számát meghaladó választási döntést, de eredményes sok jó jelölt esetében is.
- A *d)* mondatban leírt szabály az egyetlen *eldöntendő* kérdésben történő döntéshozatalra alkalmas, de nem alkalmas több részkérdésből álló összetett döntés esetére. Emellett, a *d)* mondatban leírtak kizárják a preferenciális – rangszámokkal történő – szavazást, amelyet rangsorolásra a világban széles körben használnak

Ez a helyzet évtizedek óta fennáll, a tudományos osztályok az alapszabályhoz alakították taktikájukat ahelyett, hogy a szabály módosítását szorgalmazták volna. A helyzethez optimális eljárás kellene minden olyan esetre, amikor több azonos helyre (tisztségre) több jelölből kell személyeket kiválasztani úgy, hogy a jelöltek rangsorba legyenek rendezve.

Hogyan lehetne jobban szabályozni?

Olyan megoldásokat kellene preferálni, amelyek nehezen manipulálhatók stratégiai szavazással. Az MTA Alapszabály jelenleg a stratégiai szavazással könnyen manipulálható eljárást ír elő.

Létezik több, jól használható *elvi* lehetőség, közülük néhány példa:

- A több hely betöltésére szekvenciális eljárást lehetne használni, egymás után külön szavazva az első, második stb. helyekre, ahol mindegyik esetben 50%+1 szavazat döntene.
- Listás szavazásnál először lehetne szavazni a tagjelöltségre és utána a rangsorolásra, mint azt a Magyar Művészeti Akadémia (URL4; 17. § (6)) teszi.
- Választhatóvá lehetne tenni a preferenciákkal (rangszámokkal) történő szavazást.

- A tudományos osztályok szabad kezet kaphatnának arra, hogy sajátos választási problémáik megoldására tudományági sajátosságaiknak megfelelő eljárásrendet alakítsanak ki.

A politikatudomány, a szavazáselmélet és a „multiwinner” szavazási eljárások matematikai elemzése irodalmából lehetne meríteni, jó néhány eljárás elvileg alkalmas lehet a jelenlegi helyzetből kilábalásra. A módszer(ek) kiválasztása *után* a szabályok megfogalmazása már jogi feladat lehet.

IRODALOM

- URL1: A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény, a Magyar Tudományos Akadémia Alapszabálya és Ügyrendje egységes szerkezetben. Ebben az Asz. 13. § (3) és az Ügyrend Melléklet 4. § (6) és (9). https://mta.hu/data/dokumentumok/JIF/keresheto_MTAtv_ASZ_Ugyrend_egyseges%20szerkezetben_20200101_keresheto.pdf
- URL2: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Választási_rendszer](https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1laszt%C3%A1si_rendszer)
- URL3: Csekő Imre (2009): Szavazáselmélet és mechanizmustervezés. *Magyar Tudomány*, 170, 5, 538–546. <http://www.matud.iif.hu/2009/09maj/04.htm>
- URL4: A Magyar Művészeti Akadémia Alapszabálya, 17. § (6). https://www.mma.hu/documents/10180/136342/Alapszab%C3%A1ly_2020.01.01.honlapra.pdf/